

ТРУДОВА ПІДГОТОВКА УЧНІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ 20 – 30 рр. ХХ СТОЛІТТЯ

мистецтва, вивчення художніх особливостей українських килимів у студентів розвивається пізнавальна активність на різних її рівнях (репродуктивно-наслідувальна, пошуково-виконавча та творча активність), проявляється впевненість, накопичується досвід, реалізується можливість творити, відкривати нові художні прийоми і створювати художні витвори, формується здатність до самостійної творчої діяльності.

3. Творча активність як найвищий рівень пізнавальної активності проявляється у процесі створення нового, реконструкції вже відомого. Саме при виготовленні килимів діяльність студентів має творче спрямування.

1. Блахут А. Роль эстетического воспитания в развитии творческих способностей личности:

автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. филос. наук. – К., 1984. – 21 с.

2. Волощук І. Концептуальні засади розвитку творчих здібностей школярів // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – №3. – С. 4 – 9.

3. Ганжа П.О. Таємниці українського рукомесла. – К.: Мистецтво, 1996. – 192 с.

4. Освітні технології: Навч.метод. посіб./ О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін; За ред. О.М. Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 255 с.

5. Основы художественного ремесла. Вышивка. Кружево. Худож. ткачество. Ручное ковроделие. Худож. роспись тканей. Практ. пособие для руководителей школьных кружков. Под ред. В.А. Барадулина и О.В. Танкус. – М.: Просвещение, 1978. – 255 с. с ил.

6. Скурту Н.П. Искусство и картина мира. – Кишинев. – М.: Знание, 1986. – 86 с.

7. Художні промисли України. – К.: Мистецтво, 1979. – 54 с.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2010

УДК 374.3

Олександр Белошицький, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Інституту педагогіки АПН України,
м. Київ

ТРУДОВА ПІДГОТОВКА УЧНІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ 20 – 30 рр. ХХ СТОЛІТТЯ

З метою заміни репродуктивної діяльності на технічно-творчу, навчального предмету “Трудове навчання”, розглядається досвід трудової підготовки молоді, що навчається в 20 – 30-х рр. ХХ століття в Україні, як можливий варіант його екстрополяції.

Ключові слова: трудова підготовка учнів, технічна творчість, політехнізація, гурток.

С целью замены репродуктивной деятельности на технически-творческую, учебного предмета “Трудовое обучение”, рассматривается опыт трудовой подготовки учащейся молодежи 20 – 30 годов ХХ столетия в Украине, как возможный вариант его экстрополяции.

Ключевые слова: трудовая подготовка учеников, техническое творчество, политехнизация, кружок.

With a purpose to change pupils reproductive activities by a technical-creative in the subject “Labour Training” the experience of labour training for the students of the 20 – 30 th years of the XX th century in Ukraine as a possible variant of its dissemination is regarded in this article.

Key words: labour preparation of students, technical creation, group.

Постановка проблеми. Розбудова української державності висунула перед освітою багато питань. Серед них, якою повинна бути сучасна трудова підготовка спеціалістів технічної галузі? Пов’язано це з тим, що інтенсивний розвиток економіки, на сучасному рівні, повинен використовувати високотехнологічне виробництво. Це своєю чергою суттєво вплине на умови, засоби і характер трудової діяльності людини, висунувши поряд з якостями професіоналізму – розвинуті творчо-технічні здібності, які є стрижнем та рушієм економічного прогресу. Вони слугують і тим латентним потенціалом, що дозволяє

приймати робітнику креативне рішення. Зважаючи на це українська система трудової підготовки повинна, крім надання фахових знань, формувати і творчо-технічну особистість. За таких умов фізична праця, що обов’язково має пізнавальний компонент у свідомості суб’єкта, зайнятого фізичною працею, здібна вийти за межі схематизму тривалих повторень звичних операцій і формувати уявлення про більш досконалі засоби і продукти трудової діяльності.

Зазначене вказує, що сучасна трудова підготовка стає складним педагогічним процесом, що охоплює: навчання загально-технічних знань і розвиток творчо-технічних

здібностей. Зважаючи на це особливого значення набуває пошук форм, методів навчання і виховання учнівської молоді.

Відповідно до висновків науковців, розвиток творчо-технічних здібностей доцільно розпочинати на ранній стадії онтогенезу людини, зокрема, в шкільному віці. Враховуючи, що цей процес передбачає організацію розвитку творчих здібностей технічного спрямування, то критеріями обрання шкільного предмету, що забезпечить відповідні педагогічні умови для підготовки потрібного спеціаліста, повинен стати предмет, що поєднує природничо-наукові принципи з технічно-творчою діяльністю.

Серед переліку шкільних предметів, що може забезпечити одну з педагогічних умов, можна назвати предмет “Трудове навчання”. Він є тим унікальним шкільним предметом, який забезпечує синтез знань природничих предметів, втілених у техніку і технологічні процеси. Крім того, учні отримують знання, вміння і навички, які є засоби праці та як їх застосовувати в залежності від технологічних процесів. Однак, цей предмет не відповідає другій педагогічній умові – організація технічно-творчої діяльності учнів щоб розвивати технічно-творчі здібності. Його методичне забезпечення залишилося на рівні періоду індустріалізації і спирається на репродуктивну діяльність. Усунення цього протиріччя можливе за умови модернізації, або навіть проведення реформи предмету “Трудове навчання”, щоб змінити репродуктивне навчання на технічну творчість учнів.

Щоб забезпечити прогресивне методичне забезпечення предмету “Трудове навчання” потрібно здійснити ряд відповідних теоретичних і практичних науково-педагогічних досліджень. Завдяки першому – буде науково обґрунтовано і забезпечено теоретичну базу поєднання отриманих учнями синтезу технічних знань на базі технічно-творчого процесу учнів. Теоретичне дослідження надасть можливість здійснити практичне дослідження, яке на експериментальному рівні підтвердить можливість запровадження на уроці “Трудового навчання” другої педагогічної умови – формувати творчо-технічну особистість. Лише після цього теоретично обґрунтована педагогічна модель з внесенням корективів буде готова до запровадження.

Свою чергою, теоретичне дослідження має спиратися на знаннях минулого досвіду організації технічної творчості в трудовій підготовці учнів.

Мета і постановка завдань. Метою дослідження є вивчення та аналіз матеріалів, що

розкривають організацію технічної творчості в трудовій підготовці учнів у 20 – 30 рр. ХХ століття для їх екстраполяції в сучасну концепцію трудової підготовки учнів.

Аналіз останніх досліджень. Здійснення аналізу досліджень розвитку трудової підготовки учнів в Україні виявив, що наукові праці А.В. Вихруща, В.О. Дідуха, С.П. Дем’янчука, І.Л. Лікарчука, В.А. Нечепорук і Г.В. Терещук розкрили досвід становлення і розвитку трудової підготовки учнів в Україні, але вони не ставили своїм завданням, розглянути організацію технічної творчості як одну з форм трудової підготовки учнів. певну пропедевтику трудової підготовки учнів, але в позашкільній освіті досліджували О.О. Белошицький, С.М. Букрєєва, Б.С. Кобзар, Н.Ф. Харінко і Т.Д. Цвірова. Однак їх дослідження, обмежувалися лише позашкільними закладами і не розглядали організацію технічної творчості в трудовій підготовці учнів.

Основна частина. Розбудова в 20-х роках ХХ століття нових вітчизняних галузей техніки при відсутності достатньої кількості технічних спеціалістів, змусила державотворців широко організувати їх підготовку. Для цього були створені школи ФЗУ, лікбези, короткотермінові курси і ВИШ. Однак, поспіхом підготовлена чисельна армія таких технічних спеціалістів не мала потрібного рівня знань і вмінь [4, 170 – 172]. З метою якісного покращення підготовки технічних спеціалістів, ще на рівні школи, державою були створені такі суспільні організації як “ОСОАВІАХІМ”, “Техніка масам”, та інші. Товариства здійснювали трудову підготовку учнівської молоді: учні отримували теоретичні і практичні технічні знання та вміння.

Для залучення більшої кількості учнів до такого навчання добровільні товариства, влаштовували показові змагання і конкурси своїх учнів. Готуючись до них та бажаючи зайняти призове місце, учні не тільки старанно відтворювали копію технічного устрою, а й намагалися вдосконалити його, вносячи в конструкцію суб’єктивні зміни, щоб покращити свою конструкцію.

Якщо проаналізувати трудову підготовку учнів у цих товариствах, то виявиться, що під час цього процесу вони не тільки зацікавлено вивчали будову технічного об’єкту і його устрій, а й навчалися застосовувати відповідні засоби праці при виготовленні моделей – копій. Їх навчальна діяльність об’єктивно виконувала синтезуючу, систематизуючу роль, сприяючи консолідації технічних знань. У виготовлених ними об’єктах праці було закладено комплексне використання закономірностей різних галузей знань: фізики,

математики, креслення і так далі. Копія літака, машини, виготовлений прилад і радіоприймач, які робили учні, виступали як єдність конструкторського рішення, технічного виконання і тих законів, які лежать в основі устрою і дії. Оскільки в цих об'єктах знаходять своє відображення і використання ті закономірності фізичних явищ, які учні отримали із шкільних предметів та тих, що опанували в товариствах, то такий навчальний процес, як і сама трудова діяльність виступали в узагальнюючій ролі, забезпечуючи опанування знань з техніки і технології в поєднанні з творчістю.

Для збільшення кількості підготовки спеціалістів, цього рівня, було висунуто ідею створити мережу дитячих технічних центрів. Ідею було підтримано і в 1926 році в місті Москві було відкрито першу ДТС. В Україні, де за свідченням Всесоюзного шкільного перепису від 15.12.1927 року у клубній і гуртковій роботі шкіл майже не існувало технічних гуртків [3, 173]. Відкриття першої ДТС відбулося у 1927 році групою комсомольських активістів [10, 159]. Основною формою роботи цього позашкільного закладу було визначено – технічний гурток [5, 28 – 37]. У приміщеннях ДТС розмістили столярню, слюсарню і токарню майстерню. В окремих кімнатах влаштували: хімічну, фізичну і фотолабораторію; гуртки: авто, авіа, електротехнічний і радіо. Як свідчать архівні матеріали вони конструювали педальні автомобілі, авіамоделі, електричні двигуни, фотоапарати, радіоприймачі та інші прилади і пристрої для школи [10, 160]. Під час виготовлення певних видів конструкцій виникали проблеми із-за відсутності стандартних деталей. У зв'язку з цим учням потрібно було розв'язувати суб'єктивно нові творчі задачі технічного змісту, придумуючи заміники цим матеріалам та засобам праці, виготовляючи їх самотужки.

Аналізуючи чисельну кількість архівних матеріалів ми можемо констатувати, що екстремальність ситуації під час практичної роботи детермінував зародження технічної творчості в трудовій підготовці учнів.

З метою розв'язання проблеми залучення до технічних знань більшої кількості учнів міста, київською ДТС було організовано спеціальні гуртки піонерів-інструкторів, які навчалися шість місяців за спеціальною програмою технічного профілю. Закінчивши курси і склавши іспити на керівника технічного гуртка, піонери-інструктори організовували і вели заняття технічних гуртків безпосередньо в себе в школі в позашкільний час [2, 70 – 73]. Приділяла київська ДТС увагу і поширенню політехнічних знань серед сільських

учнів. З цією метою вона за два роки організувала та допомогла відкритися 17 суспільним районним ДТС. Найбільш продуктивно займалися технічним аматорством учні Васильківської, Ніжинської, Кагарлицької, Обухівської і Ржищевської ДТС [2, 70 – 73], [5, 23]. Крім цього київська ДТС проводила і з'їзди організаторів районних ДТС. Так, за матеріалами 2-го крайового з'їзду крім обговорення досягнень у роботі районних ДТС були розглянуті наступні питання (мовою оригіналу): "... реорганізація київської ДТС в Інститут політехнічного виховання дітей і підлітків узадачі якого мають увійти: - об'єднання усіх наукових сил у питаннях організації дитячої праці і питаннях програмно-методичного забезпечення для найкращого втілення в життя загальної політехнізації. А сам інститут скерує усю роботу на організацію і методичне обслуговування закладів у запровадження політехнізму:

- вивчати інтереси дітей, допомагати дітям у питаннях винахідництва;

- стати до вивчення роботоспроможності й профорієнтації дитини" [5, 24].

Увага на розгортання винахідництва серед учнів сприяла розгорнута, в той час, державна компанія, що була спрямована на застосування раціоналізаторства і винахідництва в усіх галузях промисловості [8, 26], [15, 2 – 3].

Аналізуючи роботу київської ДТС, того часу, можна зробити висновок, що її робота була спрямована на трудову підготовку учнів до діяльності в галузі техніки. Зміст програм технічних гуртків, створених добровільними товариствами, почав відходити від ремісництва [11, 41 – 42]. Однак потрібна була розробка оновленого змісту програм технічних гуртків та вдосконалення методики їх роботи, яка б надала можливість для розвитку трудової підготовки учнів та їх технічної творчості [16, 1 – 6]. Впровадження трудової підготовки відбувалося і на процесуальному рівні, зокрема, 25 червня 1928 року вийшла Постанова ЦК ВКП (б) "О состоянии и ближайших задачах пионерского движения" [6, 101.]. У постанові вказувалося: "Используя интерес ребят к труду, необходимо учить их работать сообща, воспитывать у них умение организовать труд и работать по плану (предварительная заготовка расчетов и чертежей, бережное отношение к инструментам, материалам и т.д.); эта работа должна быть широко поставлена по линии развития всякого рода кружков юных техников, радиолюбителей, химиков, электротехников..." [Там само].

З метою координації планів роботи ДТС в

Україні у 1928 році в Харкові відкривається Центральна ДТС [17, 5 – 6]. З відкриттям ЦДТС було розв'язано і проблему розробки кожною станцією програм для своїх технічних гуртків. Про важливу організаційно-методичну роль ЦДТС України в справі політехнізації учнів та їх трудової підготовки, можна судити із плану роботи станції. Так, в графі організаційна робота було намічено, що потрібно зробити, термін виконання завдання і призначено від ЦДТС України та промислових організацій відповідальних за цю роботу [18, 15 – 16].

Розглядаючи перспективу трудової підготовки шляхом організації технічної діяльності учнів на ДТС в країні стрімко зростає їх кількість. Так, у 1929 році, було відкрито Одеску ДТС, яка розробила й впровадила ряд нових форм роботи, які залучають до технічної діяльності широке коло учнів. Станцією було організовано заочні технічні гуртки, а врахувавши дефіцит інструментів для роботи було введено таку форму, як база прокату інструментів, пересувні майстерні [13, 2 – 9]. За допомогою одеської ДТС було відкрито такі районні станції в містах: Миколаєві, Першотравневому, Балті, Андрієво-Вознесенську, Херсоні і Ізмаїлі, які з успіхом продовжили справу залучення учнів до технічного аматорства у школах своїх районів [1], [13]. Трудова підготовка учнів утілювалася в житті через суспільно-корисні справи. Учні електрогуртка конструювали електрогенератор та інші конструкції потрібні для електростанції і влітку встановили її в селі Григорівка. На наступний рік теж саме зробили в селі Роксолани та на прикордонній заставі. Не відставали від них і учні, що займалися в гуртку радіо. За зиму, вони виготовили десятки радіоприймачів і декілька радіовузлів, які мали багато нових технічних рішень та встановили все це в найближчих селах [Там само, 5].

Аналізуючи вищезазначені матеріали роботи Одеської ДТС ми побачили, що вона внесла багато форм для здійснення трудової підготовки учнів, особливо через організацію суспільно-корисної справи.

Підкріплювалося це і на державному рівні, зокрема, Постанова ЦК ВКП(б) від 25 серпня 1931 року “О начальной и средней школе”, де вказувалося про реорганізацію суспільних ДТС у позашкільні заклади НКО та їх фінансування із державного бюджету. У зв'язку з чим змінюється і Положення про ДТС. В ньому говориться, що: “Станція є центр, що об'єднує і всебічно сприяє винахідництву й конструктивізму, організовує роботу з техніки, хімії, раціоналізаторству...” [18,

11 – 12]. Іншою Постановою ЦК ВКП(б) від 21.04.1932 року “Про роботу піонерської організації”, усім республікам пропонувалося скласти план відкриття нових ДТС. Це збільшило кількість ДТС в Україні, зокрема, було відкрито Вінницьку й Дніпропетровську у 1932 році, у 1933 році – Чернігівську, у 1934 році Павлоградську, Сталіно, Кременчуцьку, у 1935 році Луганську. Кожна з цих станцій відкривала районні ДТС, залучаючи до трудової підготовки у галузі техніки більшу кількість учнів.

Вагоме значення в трудовій підготовці учнів в галузі техніки належить дитячій пресі. З 1928 року почав видаватися національний дитячий науково-технічний журнал “Знання та праця”. До цього, юні техніки України користувалися журналом, що виходив в РСФСР з 1926 року “Знание-сила”. Уміщені в українському часописі матеріали висвітлювали здобутки учнів України в галузі оволодіння технікою. Так у започаткованому журналом розділі “Строители грядущих пятилеток” було опубліковано статтю “Ветер запрягают в плуг”, де розповідається як юні техніки проводили досліди з пересувним вітросиловим устроєм, до якого на канатах кріпилися два плуги. З їх допомогою учні орали поле. У статті про технічну творчість одеських учнів описувалося, що вони винайшли автоматичну трамвайну стрілку, яка була запропонована для використання КОМХОЗУ. Розповідав журнал і про юного винахідника Берковича, який винайшов охолоджувач для моторів внутрішнього згоряння, за особисто ним розробленою конструкцією, а юний технік з Харкова Аронсон разом з друзями буде літальний апарат власної конструкції. Інколи цілі розділи журналу було присвячено трудовій підготовці юних техніків України до Всесоюзного зльоту. Так з'являлися розділи: “Привет всесоюзному збору юных техников”, “Растет социалистическая Украина”, “Строители грядущих пятилеток – юные техники Украины”, “Ветроэлектростанция в школе”, “Так работает Нежинская ДТСС” [12, 1 – 17].

Висновки. Проаналізувавши архівний матеріал та наукові дослідження, що стосуються організації трудової підготовки учнів у позашкільних закладах України 20 – 30 рр. ХХ століття ми прийшли до висновку: трудова підготовка учнів у позашкільних закладах технічного профілю була детермінована конкретними умовами розвитку держави – індустріалізацією, потребою якісної підготовки працівників для технічної галузі, організація позаурочного часу учнів під педагогічне

керівництво; трудова підготовка здійснювалася шляхом організації технічної діяльності учнів, до якої входило: вивчення устрою конструкції з наступним самостійним виготовленням її копії в зменшеному вигляді (моделі); функціональне вивчення знарядь праці учнями, відбувалося в процесі виготовлення моделей; методика занять з трудової підготовки в позашкільних закладах передбачала декілька циклів складності: вивчення теоретичного матеріалу та практичного виготовлення моделі, починаючи від найпростішого і закінчуючи розробкою проекту; технічне аматорство, в більшості випадків, мало педагогічні ознаки технічної творчості учнів.

1. Архів Одеської Обласної СЮТ.
2. Белошицький О.О. Роль Лесі Радянської в становленні і розвитку технічної творчості учнівської молоді //Директор школи, ліцею, гімназії. – 2004. – №4. – С. 70 – 73.
3. Вихруц А.В. Трудова підготовка учнів у загальноосвітніх школах України (XIX – початок ХХ ст.) – К., 1993. – 173 с.
4. История Украинской ССР в 10-ти томах. – Т. 7. К.: Наукова думка, 1984. – С. 23 – 27.
5. Київська ДТС.//Дитячий рух. №10. Харків,1928. – С.24 – 37.
6. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях....-7-е издание. М.: Госполитиздат, 1953. – Ч. 2. – С. 101.
7. На боротьбу за політехнічну школу. Резолюція 1-го Всеукраїнського з'їзду політехнізації. Харків,1931. – С. 26.

8. Нечепорук В.А. Проблема политехнизма в становлении и развитии общеобразовательной школы Украинской ССР (1917 – 1932 гг). Автореферат дис....канд. пед. наук. – К.: 1971. – 23 с.
9. Первое совещание руководителей ДТС (стенограмма утреннего заседания). Центральный Дом Детского Коммунистического движения. – М., 29.04.1930. – С. 13.
10. Пионерия Украины. 1917 – 1941. Сборник. К.: ЦК ЛКСМУ,1979. – С. 159.
11. Програма технічних гуртків. //Дитячий рух. – 1927. – №6. – С. 41 – 42.
12. Так работает Нежинская ДТС. // Знання та праця. – 1932. – №5. – С. 1 – 17.
13. Фридман А. Массовая работа по технике среди детей. Из опыта работы Одесской ДТС М.:ЦДТС СССР им. Швероника. – 1940. – С. 2 – 9.
14. ЦДАВОВ України. Ф. – 166. оп. 1. спр. 142. – С. 23.
15. ЦДАВОВ України. Ф. – 166. оп. 10. спр. 1174. – С. 2 – 3.
16. ЦДАВОВ України. Ф. – 166. оп. 10. спр. 1241. – С. 1 – 6.
17. ЦДАВОВ України. Ф. – 166. оп. 10. спр. 1164. – С. 5 – 6.
18. ЦДАВОВ України. Ф. – 166. оп. 10. спр. 437. С. 15 – 17.
19. ЦДАВОВ України. Ф. – 166. оп. 10. спр. 1165. – С. 1 – 2.
20. ЦДАВОВ України. Ф. – 166. оп. 11. спр. 158. – С. 30 – 36.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2010

Джерела мудрості

“Наша праця – формування людини, і це покладає на нас особливу відповідальність, яку ні з чим не зіставити”.

Василь Сухомлинський
український педагог-письменник

“Вчительська професія – це людинознавство, постійне, те, що ніколи не припиняється, проникнення в складний духовний світ людини. Чудова риса – постійно відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення – один з тих коріннь, які живлять покликання до педагогічної праці”.

Василь Сухомлинський
український педагог-письменник

